ואברהם זקן בא בימים

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַה׳ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל: (בראשית כד א).[1]

וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת: (בראשית כז א).[2]

וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת: (בראשית מח י).[3]

בראשית רבה פרשה סה סימן ט – מה תבעו האבות

א״ר יהודה בר סימון: אברהם תבע זקנה. אמר לפניו: ריבון העולמים, אדם ובנו נכנסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד. מתוך שאתה מעטרו בזקנה, אדם יודע למי מכבד. א״ל הקב״ה: חייך, דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל. מתחילת הספר ועד כאן אין כתיב זקנה. וכיון שעמד אברהם, נתן לו זקנה: ״ואברהם זקן בא בימים״.[4] יצחק תבע יסורים, אמר לפניו: ריבון כל העולמים, אדם מת בלא יסורים, מדת הדין מתוחה כנגדו. מתוך שאתה מביא עליו יסורים, אין מדת הדין מתוחה כנגדו. אמר לו הקב״ה: חייך, דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל. מתחילת הספר ועד כאן אין כתיב יסורין. וכיון שעמד יצחק, נתן לו יסורים – ״ויהי כי זקן יצחק ותכהין עינו״.[5] יעקב תבע את החולי. אמר לפניו: ריבון העולמים, אדם מת בלא חולי ואינו מיישב בין בניו. מתוך שהוא חולה שנים או שלשה ימים, הוא מיישב בין בניו.[6] אמר לו הקב״ה: חייך, דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל: ״ויאמר ליוסף הנה אביך חולה״ (בראשית מח).[7]

---

[1] זקנתו של אברהם היא פרק חיים ארוך ומעניין שנמשך עפ״י המסורת כ 75 שנה (ראו אליעזר שולמן, סדר הקורות בתנ״ך המתבסס על המקרא וסדר עולם רבה). בגיל 99 אומר עליו הפסוק ״וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים״ (בראשית יח יא). זקנה ראשונה זו ״נקטעה״ עם הולדת יצחק אשר הביא חיים חדשים לאברהם ושרה , או בראשית רבה סא על התחדשות נעורים זו – ״כי יש לעץ תקוה״. כאן, לאחר מות שרה, באה הזקנה השנייה כאשר אברהם בן 140. אך אברהם מאריך עוד ל״ה שנים ונפטר בשיבה טובה בגיל 175 ככתוב בסוף הפרשה: ״וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים: וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו (בראשית כה ז-ח)״ - כפי שהובטח לו בברית בין הבתרים (בראשית ט וטו). פרשתנו המכונה ״חיי שרה״, מתארת למעשה, את חיי אברהם בשלושים וחמש שנותיו האחרונות, ממות שרה; תקופה בה הוא נקרא זקן בתחילתה ובסופה, תקופה מלאת תוקף בה הוא נושא אשה נוספת ומקים צאצאים רבים - ראו דברינו קטורה בשנה האחרת..

[2] וכך הוא גם אומר לעשו בפסוק הסמוך: ״וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי״. למרות כל צרותיו, זכה יצחק ל״שְׂבֵיעוּת ימים״ ככתוב: ״וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו״ (בראשית לה כט), אך לא ל״שיבה טובה״ כאברהם אביו (מעט אנשים במקרא זכו לשיבה טובה, גדעון, שופטים ח לב, דוד דברי הימים א כט כח, ואברהם כמובן).

[3] מידה כנגד מידה לאביו שכהו עיניו. יעקב מכונה זקן כבר מספר פעמים קודם לכן (״יש לנו אב זקן״, ״השלום אביכם הזקן״, בראשית פרקים מג, מד). האם קפצה הזקנה על יעקב בשל פרשת יוסף ואחיו, או שזהו תואר לראש (השבט – זקן השבט. (ואולי עם קניית הבכורה ״נקנתה״ גם הזקנה, שהרי עשו המוכר אומר: ״הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי״). לא נאמר על יעקב שהיה שבע ימים וגם לא שמת בשיבה טובה, רק: ״מעט ורעים היו ימי שני חיי״ (בראשית מז ט). כך או כך, מוטיב הזקנה בתורה מופיע לראשונה ובאופן מובהק אצל האבות (גם על לוט נאמר שהיה זקן) והוא חלק מרכזי מסיפור חייהם. בכל אלה שהאריכו ימים יותר מהאבות: אדם, נח, מתושלח ועוד, לא מוזכרת המילה זקנה ואברהם הוא אכן הזקן הראשון בתנ״ך. לפיכך גם המדרשים מפתחים את נושא הזקנה בקשר עם האבות. ואנו נלך בעקבותיהם ואולי נפליג מעט גם לנושא הזקנה בכלל, אשר מחכה לכולנו.

[4] וכן הוא בגמרא מסכת סנהדרין קז ע״ב (ובבא מציעא פז ע״א): ״עד אברהם לא היה זקנה. כל דחזי לאברהם אמר: האי יצחק. כל דחזי ליצחק אמר: האי אברהם. בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה, שנאמר: ואברהם זקן בא בימים״. אברהם מבקש שזקנו ייצבע לבן כדי שיכירו בינו ובין יצחק. אברהם תובע זקנה. זקנה עם שיבה. ובמדרש תנחומא בפרשתנו סימן ד: ״בוא וראה מאדם ועד אברהם עשרים דורות ואין כתיב בהן זקנה אלא בו. היו מולידים בנים ובני בנים, ולא היו ניכרים איזה הבן ואיזה האב. והיו הבנים מכים את האבות ולא היו יודעין ... שהיו הכל שוים. עד שבא אברהם ונתן לו הקב״ה את העטרה הזו שהוא עיטור לאדם כשהוא מזקין״. ובאגדת בראשית פרק לד: ״את מוצא עשרים דור מאדם עד אברהם, ואין כתיב באחד מהן זקנה, אלא האב והבן ובן בנו עד ארבעה דורות עומדים כאחד. ולא היה אדם יודע איזה הוא הזקן, ואומר זה הוא הבן ואיזה הוא בנו. אלא היו דומין זה לזה, ולא מכבד הבן לאב, מפני שלא היו יודעין ... וכיון שעמד אברהם כבדו הקב״ה בעטרה זו. משל למלך שהיה לו אוהב, אמר לו (המלך): אם אתן לך כסף וזהב ועבדים ושפחות - יש לך, אלא הריני נוטל עטרה מראשי ונותן בראשך״. נראה שאנשים היו דומים זה לזה ולא היו מזהים בין המשפחות, מי במשפחה האחרת הוא האב ומי הוא הבן ואולי אפילו לא בתוך המשפחה.

[5] ראו מקבילה במדרש תנחומא (בובר) בפרשתנו סימן ה בשינוי קל של מוטיב הייסורים: ״יצחק תבע יסורין, אמר יצחק לפני הקב״ה: ריבונו של עולם, אדם חוטא ואתה פורע ממנו בבת אחת. יסרו קימעא קימעא ואתה פורע ממנו. אילו הבאת יסורין על דור המבול לא היו מורדין בך. אלא השפעת להם שלוה לכך מרדו בך, שנאמר: ישליו אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל (איוב יב ו). אמר לו הקב״ה: אתה תבעת יסורין בפיך, חייך ממך אני מתחיל, שנאמר: ויהי כי זקן יצחק״. הצדיקים נותנים עצות לקב״ה איך להנהיג את עולמו והוא מדגים זאת תחילה עליהם. ביקשת יצחק בדיעבד על דור המבול, ייעצת לי כיצד הייתי צריך להנהיג את העולם? הריני קושט (מקשט) אותך תחילה. אולי גם זה חלק מהרציונל של ״צדיק ורע לו״.

[6] נפרד מהם כראוי ומסדיר ענייניים שונים טרם מותו. דא עקא שיעקב שינה בין הבנים (גמרא שבת י ע״ב).

[7] ובהמשך המדרש שם מצטרף גם חזקיה מלך יהודה שחידש שניתן גם להתרפא מהחולי, שיש חולי עם מרפא. זקנתו המכובדת של אברהם, המלווה בשיבה טובה ושביעות ימים, בולטת על רקע זקנותם של יצחק ויעקב, שכפי שהראינו כבר מהפסוקים, היא קשה יותר ומלווה בייסורים ובחולי. זקנה פחות מכובדת. ראו פירוש רמב״ן לבראשית כה לד: ״ועל דרך הפשט איננו רק ענין הזקנה, וטעמו ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו בזקנתו קרא את עשו. והנה ביעקב (להלן מח י) ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות,

בראשית רבה פרשה נט סימנים א-ג – זקנה עם שיבה

״ואברהם זקן בא בימים״ – כתוב: ״עטרת תפארת שיבה, בדרך צדקה תִּמָּצֵא״ (משלי טז לא). ר׳ מאיר הלך לממלא,[8] ראה אותם כולם שחורי ראש. אמר להם: תאמר ממשפחת בית עלי אתם, שנאמר עליהם: ״וכל מרבית ביתך ימותו אנשים״ (שמואל א ב לג)? אמרו לו: רבי התפלל עלינו. אמר להם: לכו וטפלו, בצדקה, ואתם זוכים לזקנה. מה הטעם? ״עטרת תפארת שיבה״ והיכן היא מצויה? ״בדרך צדקה תמצא״. ממי אתה למד? מאברהם שכתוב בו: ״ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט״, זכה לזקנה: ״ואברהם זקן בא בימים״.[9]

״עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון״ (משלי לא כה). ״עוז והדר לבושה״ - של תורה, ״ותשחק ליום אחרון״ - אימתי היא שוחקת? ״ליום אחרון״ - מתן שכרה לעתיד לבוא. ממי אתה למד? מאברהם ע״י שכתוב בו ״ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה״, זכה לזקנה – ״ואברהם זקן בא בימים״.[10]

ר׳ יצחק פתח: ״וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני״ (תהלים עא יח). אמר ר׳ אחא: לא היא זקנה ולא היא שיבה?[11] אלא שאם נתת לי זקנה, תן לי שיבה עמה. ממי אתה למד? מאברהם. ע״י שכתוב בו: ״ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט״, זכה לזקנה: ״ואברהם זקן״.[12]

מדרש תנחומא (בובר) פרשת נח סימן כ – ביקש ייסורים וגם נגמל מהם

זה אחד מארבעה בני אדם שהתחילו בארבעה דברים. נח התחיל בנטיעה ובשכרות ובארירה ובעבדות ... אברהם התחיל בזקנה וביסורין ובפונדק ובליגטא.[13] בזקנה, שהיו האב והבן נכנסין לעיר ואין אדם יודע מי מכבד. א״ל הקב״ה: חייך, ממך אני מתחיל, שנאמר: ״ואברהם זקן״. וביסורין מניין? אמר אברהם לפני הקב״ה: ריבונו של עולם, אילולי שנתת שלוה לדור המבול לא היו מכעיסין לפניך. ואילו הבאת עליהם יסורין לא היו מורדין בך. א״ל הקב״ה: ממך אני מתחיל שנתייסר בבנו, שנאמר: ״ויגדל הילד ויגמל״ (בראשית כא ח). ר׳ אושעיא ור׳ אבין. חד אמר: שנגמל מן היסורין, וחד אמר: שנגמל מיצר הרע ליצר טוב.[14]

וכתוב באחיה השילוני (מ״א יד ד) כי קמו עיניו משיבו, ויספר במשה רבינו פלא (דברים לד ז) לא כהתה עינו״. עצם הזקנה איננו דבר רע. זקנה המלווה בחולי כמו עיוורון היא הענין הקשה. זקנה בריאה היא מכובדת ולה זכה אברהם.

[8] מקום בגליל התחתון. מוזכר בספר הישוב א עמ׳ 105, ש.קליין (עורך) ירושלים תרצ״ט, שם הוא מזוהה עם חרבת ממלא (מַמָּלִיא) וממלח. וכל המחזיק במידע נוסף אודות מקום זה ותולדותיו, אנא יודיענו בהקדם וישקנו מים זכים.

[9] הקשר בין שיבה וצדקה נמצא גם בדוד. בספר בדברי הימים א כט כח נאמר: ״וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה שָׂבַע יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בְּנוֹ תַּחְתָּיו״. והמדרש מקשר זאת למעשה הצדקה: ״ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (שמואל ב ח טו), וכתיב והמלך דוד זקן בא בימים (מלכים א א א) - למדנו שאין הזקנה מצויה אלא בדרך צדקה, שנאמר: בדרך צדקה תמצא״ (מדרש משלי (בובר) פרשה טז). וכנזכר לעיל, גם על גדעון נאמר שמת בשיבה טובה (שופטים ח לב), אבל מדרש בראשית רבה פרשה מד ממעיט בערכו של גדעון משום שעשה אפוד לעבודה זרה: ״אמר ר׳ שמעון בן לקיש: שלושה הם שנאמר בהם בשיבה טובה, אברהם הוא שווה לו, דוד הוא שווה לו, גדעון לא שווה לו. למה? ויעש אתו גדעון לאפוד (שופטים ח כז) לעבודה זרה״. שיבתו של גדעון לא הייתה כשיבתם של משה ודוד. ולשלושתם לא היה 'בן ממשיך' כפי שזכה לו אברהם. (שזו השיבה הטובה האמיתית שכל אדם מאחל לעצמו)

[10] ובתנחומא בפרשתנו סימן ג הוא דורש לא את הפסוק ״עוז והדר לבושה״ שבעצם מתאים לשרה יותר מאברהם (ראו להלן), אלא את הפסוק בתהלים פרק קד: ״בָּרֲכִי נַפְשִׁי אֶת ה׳, ה׳ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ - מהודך והדרך הלבשת לראשו של אברהם שנתת לו הדרת זקנה, שנאמר ואברהם זקן״. אך ראו בהמשך המדרש שם את דרשת הפסוק הזה גם על עלי: ״דבר אחר: ה׳ אלהי גדלת מאד - גדול אתה בנפלאות שעשית עם האדם שנתת לו זקנה ושיבה. שאילולי כן אין אדם יודע את מי לכבד. ואין מאד אלא זקנה שנאמר: ועלי זקן מאד (שמואל א ב)״. הרי לך שצאצאי בית עלי אינם צריכים להרחיק לכת, רק לחזור את שורשיהם וללמוד מאבי המשפחה הוא עלי ״שהיה מלך, ואב בית דין, וכהן גדול״ (תנחומא (בובר) שמיני סימן ג) ובספרות הקבלה מושווה עלי לאהרון: ״אהרן הכהן נתגלגל בעלי הכהן״ (לשמחה ולעצב, ראו תנחומא שם)..

[11] מה ההבדל בין זקנה לשיבה? למה הדובר בפסוק מבקש זקנה ושיבה? האין זה אותו הדבר?

[12] בני משפחת עלי לא זכו לשיער לבן משום שמתו בצעירותם. ואברהם מבקש שיצבעו אותו לבן שיהא ניכר שהגיע לשביעות ימים ולשיבה יחד עם זקנה. ראו שוב במדרש תנחומא בפרשתנו סימן א את התיאור הציורי על אברהם שמבקש שיצבעו אותו לבן: ״כיון שראה הקב״ה שהיה מבקש זכות שלא להחריב את העולם התחיל משבחו ואמר לו: יפיפית מבני אדם וגו׳ (תהלים מה). אמר לו (אברהם לקב״ה): אי זה היופי שלי? אני ובני נכנסין לעיר ואין בני אדם מכירין בין האב לבן. מפני שהיה אדם חי מאה ומאתים שנה ולא היה מזקין. אמר אברהם: רבש״ע, צריך אתה להפריש בין האב לבן ובין נער לזקן, שיתכבד הזקן בנער. א״ל הקב״ה: חייך, ממך אני מתחיל. הלך ולן באותה הלילה ועמד בבוקר. כיון שעמד ראה שהלבין שער ראשו וזקנו. אמר לפניו: רבש״ע, עשיתני דוגמא. אמר לו: עטרת תפארת שיבה (משלי טז), והדר זקנים שיבה (משלי כ), לכך נאמר: ואברהם זקן״. השיבה היא עטרת הזקנה.

[13] פונדק זו הכנסת אורחים של אברהם (ראו דברינו הכנסת אורחים של אברהם) וליגטא הם המתנות שאברהם נתן לבני הפלגשים בסוף פרשתנו. ראו בהמשך המדרש שם. ואנחנו נתמקד בזקנה ובייסורים.

[14] ובהמשך המדרש שם גם משה שהתחיל בכהונה ובדוכן ובקרבנות ובתורה, וכנגדו בלעם שהתחיל בקובה בקוביא בלודים ובקסמים. מה שחשוב לענייננו הוא שהזקנה (והייסורים) שאברהם מחדש בעולם, היא חלק משרשרת של חידושים שבני האדם מביאים או גורמים שיבואו לעולם וישלימו את מעשה הבריאה, לטוב ולרע. נח מחדש את הנטיעה והשכרות (ועוד), אברהם את הזקנה, את השיבה ועוד.), משה את התורה (ועוד). ולעיל ראינו את החולי ואת היכולת להתרפא (אצל חזקיהו). ראו דברינו מעשה שמים ומעשה בשר ודם בפרשת בראשית – ראו משם את ההשוואה שעושה שם ר׳ עקיבא בין שבלים מהטבע ובין מיני מאפה (גלוסקאות) מבית האופה.. ועוד הערה ״קטנה״ לענייננו: בניגוד למדרש בו פתחנו, ומדרשים רבים אחרים שמפארים את זקנתו של אברהם ומביאים את הייסורים בתקופתו של יצחק, בא מדרש זה ומביא את הייסורים הראשונים על אברהם. השוו את הטענה על דור

מדרש תנחומא (בובר) פרשת חיי שרה סימן ג – זקנה בעקבות מות שרה

״ואברהם זקן״ - זה שאמר הכתוב: ״אשת חיל מי ימצא״ (משלי לא י). הדברים על מי נאמרו? לפי שכתוב למעלה: ״ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״ (בראשית כג ב), התחיל בוכה ומספיד, ואמר: אימתי יש לי ליטול כיוצא בָּךְ? ״אשת חיל״ - זו שרה, שנאמר: ״הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את״ (שם יב יא). ״ורחוק מפנינים מכרה״ - שבאת ממרחק, שנאמר: ״קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתי״ (ישעיה מו יא). ״בטח בה לב בעלה״ - זו שרה, שנאמר: ״אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך״ (בראשית יב יג) ... ״גמלתהו טוב ולא רע״ - זו שרה ... ״היתה כאניות סוחר״ - שהיתה מטלטלת ממקום למקום וממדינה למדינה, כספינה הזאת ההולכת ממקום למקום בים ... ״ותקם בעוד לילה״ – אימתי? ״וישכם אברהם בבוקר״ (שם כב ג) ... [15]

״נודע בשערים בעלה״ - כשמתה שרה קפצה זקנה על אברהם ונקרא זקן, שנאמר: ״שמעני אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו״ (בראשית כג ו), הוי: ״נודע בשערים בעלה״, מיד כשבתו עם זקני ארץ הזקין, לכך נאמר: ״ואברהם זקן״.[16]

בראשית רבה פרשה לט סימן יא – המטבע של אברהם

ארבעה הם שיצא להם מוניטין בעולם.[17] אברהם: ״ואעשך לגוי גדול״ - יצא לו מוניטין. ומהו מוניטין שלו? זקן וזקנה מיכן בחור ובתולה מיכן. יהושע ... יצא לו מוניטין בעולם. מהו? שור מיכן וראם מיכן ... דוד ... מה היה מוניטין שלו? מקל ותרמיל מיכן ומגדל מיכן ... מרדכי ... יצא לו מוניטין. ומה מוניטין שלו? שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן.[18]

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) אברהם אבינו עמוד 4 – הַזְקֵנָה שליוותה את חיי אברהם

וילך אברהם ויקח שני צלמים אחרים למכרם ... והוא הלך ובא ופגע זקנה אחת ותאמר לו: בחייך אברהם, תבחר לי צלם אחד טוב מאד וגדול לעבדו ולאהבו. אמר לה אברהם: זקנה זקנה, איני יודע בהם תועלת לא בגדול ולא בקטן, לא לעצמם ולא לאחרים ... כיצד תעבודי לצלמו? לא הציל מן הגנבים, כל שכן שלא יציל לאחרים מרעתם ולא לך הזקנה השוטה! ... אמרה לו הזקנה: אם כן אברהם כדבריך למי אעבוד? אמר לה: תעבודי לאלהי האלהים ואדוני האדונים בורא שמים וארץ הם וכל אשר בם ... אמרה הזקנה: מה אומר כדי

המבול שמושמת בפי אברהם במדרש זה, מול טענה דומה המושמת בפי יצחק במדרש בראשית רבה לעיל (ראו הערה 5). וכאן, הייסורים היו עד שנולד יצחק. עד הזקנה הראשונה של אברהם (ראו הערה 1). משם ואילך נגמל אברהם מהייסורים או מיצר הרע. שימו לב איך הוא דורש את הפסוק: ויגדל הילד – זה יצחק. ויגמל – זה **אברהם** שנגמל.

[15] וכך ממשיך הדרשן ודורש את כל פרק אשת חיל (משלי לא) כהספד של אברהם על שרה. ראו דברינו שרה אשת חיל בפרשת חיי שרה. מפתיע מכולם הוא הקטע האחרון בו עצרנו: ״ותקם בעוד לילה – אימתי? וישכם אברהם בבוקר״. הקטע שאברהם ״מתגנב״ בבוקר ויוצא עם יצחק באשמורת הבוקר, אינו נפרד משרה ואינו מאפשר לה להיפרד מיצחק בנה (כך לפחות עפ״י המקרא), הוא אולי הפרק הקשה ביותר בסיפור העקידה. וכאן כאילו רומז המדרש ששרה אכן קמה בעוד לילה כי ליבה הגיד לה שדברים לא שגרתיים מתרחשים בביתה. ואולי הציצה וראתה את אברהם יוצא עם יצחק בלי לומר דבר, למקום לא נודע, ראתה, נצרה בליבה ולא דברה דבר. ואיך נודעו הדברים לשרה אחרי העקידה? השטן או יצחק ספרו לה ופרחה נשמתה! ראו על כך בדברינו חיי שרה – מחיר העקידה בפרשה זו. ראו הרחבה של דרשה זו גם באגדת בראשית על הפסוק ״ואברהם זקן בא בימים״. לדורנו נראה גם קשה להכיל את הרעיון ששרה הבינה ולא התערבה וזה היה חלקה בעקידה.

[16] אז אולי הזקנה של אברהם שקפצה עליו אחרי מות אשתו לא הייתה בסופה דבר כ״כ נעים להשתבח בו. ראו מאמר חז״ל בגמרא סנהדרין כב ע״ב: ״אין איש מת אלא לאשתו, ואין אישה מתה אלא לבעלה. אין איש מת אלא לאשתו – שנאמר: וימת אלימלך איש נעמי, ואין אישה מתה אלא לבעלה – שנאמר: ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל״. לאחר מות רחל שוב אין חייו של יעקב אותם חיים ולאחר מות שרה שוב אין חייו של אברהם אותם חיים וקפצה עליו זקנה (להוציא עניין קטורה). ראו גם (שוב) מדרש תנחומא (בובר) פרשת שמיני סימן ג: ״אברהם כמה שמח, נתברך בעולם, ונתגדל והרג כמה מלכים, והקנה להקב״ה שמים וארץ, ונתן לו הקב״ה בן למאה שנה, ומל אותו, וגידלו, ולסוף נאמר לו קח נא את בנך את יחידך וגו׳ והעלהו שם לעולה. ועשה מהלך שלשה ימים, שנאמר ביום השלישי וגו׳ (בראשית כב ד), חזר מהר המוריה וקבר את שרה (שנפטרה כאשר נודע לה מה אירע שם בעקידה), לא מצא מקום לקוברה עד שקנה (את שדה מערת המכפלה) בארבע מאות שקל כסף, ואחר כך קפצה עליו זקנה. ומה אם אברהם הצדיק כך, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה״. (ושנתיים קודם קבר אברהם את תרח אביו, סדר עולם רבה פרק א). ראו מדרש זה המיוסד על פרשת שמיני, מות נדב ואביהוא (וגם על מות בני עלי הכהן) כשהוא דורש את הפסוק בתהלים עה ה: ״אמרתי להוללים אל תהולו״ – שאין שמחה ממתנת לאדם. ראו גם פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) גם היא על פרשת שמיני דף כו עמוד א: ״אברהם אבינו לעת זקנתו קבר את אשתו לא ראתה שרה אמנו בחופת יצחק בנה״. ראו גם ויקרא רבה פרשה כ על הקשר בין פרשת שמיני ופרשת העקידה, בין אלישבע בת עמינדב אשת אהרון ואברהם ושרה.

[17] לא מוניטין במובן של יוקרה, כלשון ימינו, אלא מוניטין במובן המוניטרי, היינו שהטביעו מטבעות.

[18] המוניטין הכפול של אברהם הוא נערותו וזקנותו יחד עם שרה. זוגיות זו מוטבעת במטבע פיסית המשקפת את חייהם יחדיו מנערות (אברהם הוא דודה של שרה) ועד זקנה בה נולד להם יצחק. מטבעות הנושאות דיוקנאות אלה, משני צדי המטבע, מחליפות ידיים ועוברות לסוחר בארץ כנען וסביבותיה והכול יודעים מי הם אברהם ושרה ומה ערך המוניטין שלהם. וכעת נותר רק צד אחד למטבע - ״ואברהם זקן״ לבדו.

להציל את נפשי משחת? א״ל: תאמרי: ״ה׳ הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אחד ואין שני ממית ומחיה, הוא חי ולא יראה מות וגם אני אברהם עבדו נאמן ביתו.[19] אמרה הזקנה: מכאן ולהלן אני אומרת כדבריך ואעיד על עצמי שה׳ הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואתה אברהם נביאו ואאמין בשם יתברך ובך ... ויצאה מביתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואומרת: מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו יעבוד לאלוקי אברהם. אמר המגיד: שהזקנה בכל יום היתה צועקת עד שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה.[20]

שבת שלום
מחלקי המים

[19] התורה מעיד על אברהם שהיה נביא ונאמן לה׳, ככתוב, בראשית כ ז: ״וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וכו״, וכן: ״והאמין בה׳ ויחשבה לו צדקה״, אבל לא מצאנו מדרשים, בוודאי לא פסוקים, שאברהם מעיד על שהוא עבד ה׳ ונביא.

[20] באסוציאציה משלנו הבאנו סיפור עממי זה (שהחסרנו בדברינו על מלחמות אברהם בפסלים בפרשת לך לך) על מנת לסגור מעגל בחיי אברהם ולהשלים את זקנתו בשיבה טובה. האם בערוב ימיו, בזקנותו, נזכר אברהם בימי נעוריו בהם נאלץ למכור פסלים כחלק מפרנסת משפחתו, אך גער באותה זקנה שוטה עובדת פסלים עד שנטע בה את האמונה באל אחד? אותה זקנה שהייתה הולכת אח״כ ברחובות ומכריזה על האמונה באל אחד ואף שילמה על כך בחייה כאשר הרג אותה נמרוד (כמסופר בהמשך המדרש שם). בשל אותה זקנה שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה, בשל הגרים הרבים שאברהם ושרה הכניסו תחת כנפי השכינה, בשל ארץ ישראל ובשל הדורות הבאים ממנו עצמו, היה כל המסע הגדול הזה של הכרזה באמונה באל אחד שווה ומשווה ומשלים את הזקנה בשיבה טובה.